

іншої культури, крім ідишистської, треті були цілком асимільовані. Разом з тим, їх поєднувала національна самосвідомість і доля гнаних.

Питання про прийняття єврейської нації до Ліги Націй також сприймалося неоднозначно. Багато народів мали досить розгалужену діаспору і, природно, могли претендувати на те ж. Однак це могло створити небезпечні прецеденти, адже кожен екстериторіальний народ повинен був мати право брати участь у керуванні країною проживання і її представництв за кордоном. Навряд чи правомірним вважається представництво таких народів ще і через статус всесвітньої нації. Іншими словами, чи можуть інтереси євреїв, як і інших національностей, представляти одночасно й органи Української держави, і органи всесвітньої єврейської нації? Тут було над чим розмислити.

Вимога міжнародних гарантій для створення єврейського національно-політичного центру в Палестині виглядала тоді нереальною через нечисленність там єврейського населення і перебування основних культурних і політичних центрів євреїв у Європі, де проводили велику частину життя головні ідеологи сіонізму.

Останній пункт резолюції про рівноправність і волю духовного життя був найбільш актуальним для всіх євреїв, незалежно від їх культурної, релігійної, соціальної і партійної приналежності. Однак реалізація цього пункту вимагала зосередження зусилля єврейських організацій саме в країнах проживання.

Наведені факти дозволяють констатувати, що ставлення єврейського населення до української державності було неоднозначним. Важко було знайти компроміс в самій єврейській спільноті, а тим більше підлаштуватися під політику Української Центральної Ради.

### Джерела та література

1. Революция 1917 года. Хроника событий. – М.; Л., 1930. – Т. 6.
2. Українець на зеленому кліні. – 1917. – 10 грудня.
3. Гольдман С.І. Жидівська національна автономія в Україні 1917–1920. – Мюнхен, 1967.
4. Єврейське населення Півдня України: історія і сучасність. – Запоріжжя, 1992.
5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 1115 с. – Оп. 1. – Спр. 20.
6. Горовский Ф.Я., Хонигсман Я.С., Найман А.Я., Елисаветский С.Я. Евреи Украины (краткий очерк истории). – Ч. II. – К., 1995.
7. Нова рада. – 1917. – 3 серпня.
8. Рафес М.Г. Два года революции на Украине. – М., 1921.
9. Киевская мысль. – 1918. – 24 января.
10. Архив русской революции. – Берлин, 1922. – Т. IV.
11. Одесский листок. – 1918. – 14 ноября.

### Summary

This scientific article is devoted to the position of Jewish parties in the history of Ukraine. Their attitudes and also the relation of Ukrainian power are reflected toward them.

**В. В. Кузьменко, Т. П. Щербина**

## МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА ЄВРЕЙСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ПАРТІЙ (20-ТІ РОКИ ХХ ст.)

Здобуття Україною незалежності, формування в республіці багатопартійної системи вимагає переосмислення історичного досвіду, зокрема й тієї її сторінки, яка пов'язана з радянським минулим. У перші роки Радянської влади центральне місце в політичній системі займала комуністична партія, яка визначала політику держави, формувала політичну еліту, керувала національно-державним будівництвом. Національна програма була важливою частиною політичної програми більшовиків. Від правильного вирішення національного питання багато в чому залежала побудова соціалізму.

Населення України було багатонаціональним; у 1917 р. національний склад був таким: українці – 76,4%, росіяни – 10,5%, євреї – 7,5%, поляки – 1,3%, німці – 2,6% тощо. Як видно з цих даних, єврейське населення складало значний відсоток. Воно жило переважно на території Київської, Подільської, Волинської, Одеської, Запорізької, Донецької, Катеринославської губернії [1, арк.31]. Значну частину населення складала молодь. Згідно з переписом 1920 р. в Україні чисельність молодих людей віком від 15 до 24 років перевищувала 3 млн чл. Таким чином, від позиції юнацтва багато в чому залежала доля держави, доля соціалізму, доля політичних партій. Через це політичні партії та об'єднання розпочали непримиренну боротьбу за молоде покоління. Більшовикам в молодіжному русі протистояв блок загальноросійських буржуазних та дрібнобуржуазних партій, а також деякі місцеві національні партії, зокрема і єврейські.

Наукове розроблення питання боротьби більшовиків з непролетарськими партіями й організаціями за владу розпочалося з другої половини 60-х років XX ст. Глибоке вивчення істориками 60–80-х років проблеми боротьби із загальноросійськими й національними партіями створило передумови для аналізу міжпартійної боротьби за молодь України. З'явилися цікаві за змістом публікації російських істориків В.Н.Єгошиної, А.С.Ветрової, А.Я.Лейкина [2]. Але подіям в Україні в цих працях приділялося мало уваги.

У роки незалежності України було написано багато праць українських істориків, присвячених діяльності непролетарських партій та організацій. Серед них можна відзначити такі: Гайдалемівський П. Українські політичні партії. Їх розвиток і програми. – К., 1991; Висоцький О. Ю. Українські національні партії початку XX століття: соціалістичний сегмент (УСДРП та УПСР у компаративістському вивченні). – Д., 2001; Стрілець В. В. Українська радикально-демократична партія: витки, ідеологія, організація (кінець XIX ст. – 1939 р.). – К., 2002; Бевз Т. А. Між романтизмом і реалізмом (сторінки історії УПСР). – К., 1999; Любовець О. Українські політичні партії в 1917 р.: чисельність, соціальний склад, регіональний вплив // Історичний журнал. – 2005. – № 6. У 2001 р. була захищена кандидатська дисертація Фролова М. О. «Вихідці з інших політичних партій у КП(б)У в 20–50-ті роки XX ст.».

Наукова актуальність проблеми зумовлюється тим, що в історичній літературі відсутні спеціальні дослідження з проблеми міжпартійної боротьби за молодь у перші роки Радянської влади в Україні.

Автор ставить завдання: висвітлити ступінь і причини впливу політичних противників більшовиків (єврейських національних партій) на досить значну частину молоді в перші роки непу; дослідити питання про особливості й основні напрямки роботи більшовицьких та комсомольських організацій з молоддю національних меншин з метою їх залучення на бік Радянської влади; розкрити основні причини виходу юнаків і дівчат єврейської національності з націоналістичних і сіоністських організацій, показати причини політичного банкрутства і краху непролетарських партій та союзів.

Ще в 1917 р. бурхливу політичну діяльність розгорнули єврейські соціал-демократичні партії Бунд і ЄСДРП (Поалей-Цион), які об'єднували напівпролетарські прошарки єврейських робітників. Ці партії в оцінці революцій і перспектив суспільного розвитку дотримувались меншовицької платформи й вели боротьбу проти ідеології, політики й тактики більшовиків.

Робота серед єврейської молоді. Створення юнацьких союзів, культурно-просвітницьких організацій стали важливою ділянкою роботи цих партій. Активну діяльність в Україні розгорнув Югенд Бунд. Югендбундівські клуби почали відкриватися в Україні з 1917 р. – у Харкові, Катеринославі, Одесі, Києві. Пізніше під керівництвом ЄСОРП (Поалей-Цион) була створена молодіжна організація Югенд Поалей-Цион. З 1917 р. розпочала свою діяльність організація Молодий ЄСРП, яка знаходилась під впливом Єврейської соціалістичної робітничої партії (ЄСРП). У 1918 р. в Україні існувала сіоністсько-соціалістична федерація молоді «Дройд» («Свобода»). Діяли також культурно-просвітницькі об'єднання – єврейський «Гехолуц» («Молодий авангард»), «Геховер» («Товариш») – організація сіоністської учнівської молоді.

Єврейські партійні лідери в своїх класових інтересах широко використовували спортивне товариство «Маккабі». У 1918–1920 рр. «Маккабі» об'єднувала в своїх рядах 4 тис. чоловік [3, арк.110].

Керівництво цими організаціями здійснювали кваліфіковані й досвідчені спеціалісти, які в основному належали до прокадетської партії Цейре-Цион. Соціальний склад єврейських юнацьких союзів переважно був представлений молодими ремісниками, службовцями, частково студентською чи учнівською молоддю. В ідейному й організаційному зв'язку ці союзи залежали від Бунду, Цейре-Цион, ЄСДРП (Поалей-Цион). Єврейські партійні лідери розглядали їх як молодіжні підрозділи своїх партій, вимагали суворої дисципліни. У перші роки непу значно активізувалась Єврейська комуністична партія (Поалей-Цион), в політичній платформі якої поєднувалися положення марксизму й догмати сіонізму. ЄКП (Поалей-Цион) привертала увагу єврейських робітників питаннями палестинської роботи, агітувала за самостійну єврейську комуністичну партію, за відокремлені єврейські ради. У міжнародній політиці ця партія орієнтувалась на створення єврейського центру в Палестині [4, арк.233]. Вона намагалася дискредитувати Радянську владу, показати несумісність її політики з інтересами єврейської нації. Керівництво партії виступило з різкою критикою національної політики Радянської держави. Посилену пропаганду своїх ідей ЄКП (Поалей-Цион) проводила серед юнаків та дівчат.

У 1920 р. партія сформувала «Союз єврейської комуністичної молоді» (євкомол). У серпні 1921 р. євкомол визнав ідейно-організаційне лідерство ЄКП (Поалей-Цион) «як єдиної партії, в якій єврейський комунізм знайшов своє відображення».

У програмі євкомолу простежується багато програмних положень ЄКП (Поалей-Цион). Члени ЄКСМ, як і їх партійні наставники, надавали соціалізму націонал-комуністичного забарвлення, виступали за самостійність єврейського робітничого молодіжного руху і вважали створення єврейських робітничих рад важливим засобом боротьби з «націонал-зрадниками» з єврейських секцій РКП(б) і РКСМ, а також ЦК КП(б)У і ЦК КСМУ [5, с.1-10].

Центрами розповсюдження євкомолу в Україні стали Чернігівська й Полтавська губернії. Молодіжні єврейські організації не були численними. Так, наприклад, Полтавська організація нараховувала 15 чоловік. У Пирятино до складу ЄКСМ входило близько 50, в Лубнах – 8 чоловік [6, арк.16].

У Київській губернії осередки євкомолу були створені в Києві, Бердичеві, Переяславі. У Харкові ЄКСМ не перевищував 30 осіб. Євкомол Катеринослава, Кременчуга, Черкас нараховували від 10 до 15 осіб. Соціальною базою єврейської комуністичної молоді була дрібнобуржуазна, частіше за все учнівська молодь. Вплив ЄКСМ серед робітничої молоді був незначний. Наприклад, у Харкові євкомол здійснював вплив тільки на молодих робітників сірникової фабрики [6, арк.17].

У деяких містах і селах Одещини, Поділля, Київщини існували осередки сіоністсько-соціалістичного союзу молоді. Ці молодіжні організації спирались в основному на ремісничі й напівпролетарські елементи, міщансько-інтелігентські прошарки населення [7, арк.17].

Для розповсюдження свого впливу і протидії КП(б)У і КСМУ сіоністи широко використовували фонди закордонних організацій. У тих населених пунктах, де батьки погоджувались віддавати дітей до релігійних шкіл, запроваджувалось безкоштовне навчання. В Одесі партійні єврейські лідери намагалися працювати у вечірніх загальноосвітніх школах, у червоних кутках при житлотовариствах. З метою якнайбільшого охоплення єврейської молоді та дітей, вони організовували масові гуляння, прогулянки, будували спортивні та дитячі майданчики. В містах і містечках з дітей єврейської національності створювались загони «вовчат» та «бджілок» [7, арк.22].

На початку 20-х років активізувала свою діяльність єврейська спортивна організація «Маккабі», чисельність якої у 1922 р. досягла 15 тис. чоловік. Найбільш широке розповсюдження спортивне товариство «Маккабі» отримало в Полтавській, Київській губерніях, на Донбасі, в Катеринославі. На місцях також створювались спортивні організації «Олімп», «Факел», «Геркулес».

У центр підпілля й нелегальної еміграції в 1921–1923 рр. перетворилось товариство з підготовки кваліфікованих робітників для Палестини «Гехолуц-Гаціор» (Юний авангард), яке мало представництво в більшості сіоністських організацій. Активно діяла й організація єврейських скаутів «Гашамер-Гаціор» (Юний страж) [8, арк.100-101].

Однак активізація непролетарських партій, їх молодіжних організацій, намагання політичних противників більшовиків підкорити своєму впливу різні соціальні прошарки, зокрема й частину робітничої молоді, створювали серйозну небезпеку для розвитку комуністичного козацького руху в Україні. Дрібнобуржуазні спілки молоді визнали політичну платформу націоналістичних партій, сприйняли їх антисоціалістичну сутність та антирадянську спрямованість. Створення юнацьких організацій, побудованих за національною ознакою, сприяло зміцненню націоналістичних забобонів, націоналістичної ідеології.

Розповсюдженню націоналістичної ідеології, зростанню впливу непролетарських партій в перші роки непу сприяло ряд обставин: складність і тривалість процесу ліквідації фактичного нерівноправ'я націй, тяжкий спадок національного гніту, перевага дрібнотоварного устрою, посилення позицій дрібної буржуазії. Дрібний буржуа – запеклий захисник історично відживаючого дрібнотоварного виробництва. Економічно він прив'язаний до місцевих умов, до своєї землі, до свого селища, міста, особливо сильно прив'язаний до своєї приватної власності. Цим пояснюються психологічні риси, ілюзії дрібного буржуа, який легко переймається ідеями націоналізму, національної відокремленості й винятковості. Цими обставинами й скористалися націоналістичні партії та організації для розширення впливу серед національних меншин, зокрема й єврейського населення.

Інтереси будівництва соціалізму, важлива роль молоді в побудові нового суспільства, активізація непролетарських партій і організацій в роботі з молоддю – все це змушувало РКП(б), КП(б)У, державні й громадські організації посилити увагу до діяльності комсомолу, до питань виховання підростаючого покоління.

Діяльність більшовицьких лідерів була направлена на збереження ролі комсомолу як передової і єдиної організації радянської молоді. Виконати це завдання комуністи намагалися шляхом зміцнення ідейно-політичної єдності, організаційного об'єднання комсомолу, розширення його робітничого ядра, широкого залучення до союзу трудової селянської молоді, посилення боротьби з непролетарськими юнацькими спілками.

Успішно вести боротьбу за вплив на юнаків та дівчат можна було лише за умови захисту економічних інтересів робітничої молоді, повного виконання норм охорони праці й відпочинку, боротьби з безробіттям підлітків. З кінця 1920 р. у зв'язку з розрухою та демобілізацією з Червоної Армії стало рости безробіття. Перехід підприємств на госпрозрахунок викликав значне скорочення робочих штатів на підприємствах. Більшість підприємств проводило скорочення за рахунок найменш кваліфікованої частини робітників – молоді. Внаслідок скорочення в 1921 р. в Україні залишило виробництво понад 11 тис. підлітків [9, с.63]. На приватних підприємствах розширились можливості для експлуатації молодих робітників. Безробіття, голод, тяжкі матеріальні умови життя, вплив дрібнобуржуазної стихії – все це справляло негативний вплив на молодь, її здоров'я, моральний стан. Частина молоді не розуміла історичної необхідності непу і з розчаруванням зустріла перехід від суворой романтики громадянської війни до повсякденного мирного будівництва.

Х з'їзд РКП(б) (березень 1921 р.) визначив ряд заходів щодо надання допомоги комсомолу в його роботі з молоддю, залучення юнаків і дівчат до радянського й господарського будівництва. Після з'їзду більшовики почали широко популяризувати нову економічну політику. ЦК РКСМ затвердив інструкцію «Про популяризацію нової економічної політики серед молоді». Пропаганда непу набрала широкого розголосу в періодичній пресі.

1 липня 1921 р. на засіданні Ради Праці та Оборони було розглянуте питання про збереження робітничої молоді на виробництві [10, с.30] XI з'їзд РКП(б) (березень 1922р.) прийняв рішення про необхідність встановлення броні для підлітків на виробництві.

За ініціативою комсомолу були створені школи фабрично-заводського учнівства (ФЗУ). З 1922 до 1925 рр. їх кількість зросла з 203 до 296, а кількість учнів – з 12 до 23 тис. Для молоді національних меншин відкривали спеціальні ФЗУ, профтехшколи, курси, школи робітничої молоді. У 1925 р. у Києві діяло 6 шкіл ФЗУ і 10 профтехшкіл для єврейського трудового юнацтва. У місті були організовані курси єврейською мовою для підготовки металістів [7, арк.15]. На початок 1924 р. в основному був реалізований декрет про броню для підлітків.

Значно активізувалась діяльність комсомолу серед молоді приватних кустарних підприємств. На IV Всеукраїнському з'їзді КСМУ (травень 1922 р.) були визначені особливості роботи комсомолу з молодими робітниками, які були зайняті на приватних дрібних підприємствах.

На I Всесоюзній національній нараді при ЦК РКСМ (1924 р.) було поставлене питання про охорону праці підлітків на кустарних підприємствах.

Основним засобом регулювання в приватному кустарному виробництві повинен стати трудовий договір, який підписується молодим робітником (не молодшим 14 років) з господарем. При складанні договору необхідно було обговорити тривалість робочого дня, час відпочинку, оплату праці, характер роботи, навчання. В Україні кількість таких договорів досягла 50 тис. [9, с.185].

Неп створив сприятливі передумови для швидкого піднесення сільського господарства. Але на селі йшло класове розшарування, падала політична активність селян в цілому. Беручи до уваги ту обставину, що комсомольські організації повинні були стати головними опорними пунктами Радянської влади на селі і те, що сільська молодь все частіше ставала об'єктом впливу непролетарських партій, Комуністична партія взяла курс на посилення комуністичної пропаганди, зміцнення сільських осередків КСМУ, надання допомоги сільським організаціям в їх боротьбі з націоналістичними союзами молоді. VI конференція КП(б)У (грудень 1921р.) поставила завдання «ідейного завоювання молоді на селі» [11, с.176]. Увага КП(б)У і КСМУ до сільської молоді пояснюється не тільки політичними мотивами, а ще й тим, що переважна більшість молодих людей в країні належала тоді до сільського населення (згідно з переписом 1926 р. із 30,8 млн віком від 14 до 24 років 24 млн проживали в сільській місцевості) [12, с.612].

При переході до непу РКП(б), КП(б)У визначили основні напрямки роботи з інтернаціонального виховання молоді. У Програмі РКСМ відзначалось, що «єдиною масовою організацією РСФСР є Російська Комуністична Спілка Молоді, яка об'єднує молодь всіх національностей в єдину братню сім'ю» [13, с.208] В.І.Ленін вчив, що в перші роки Радянської влади велику небезпеку представляє нахил у бік великодержавного шовінізму, який проявляється в ігноруванні національних особливостей, історичних традицій народів. Через це Програма РКСМ вимагала в роботі з інтернаціонального виховання молоді врахувати історичні й національно-побутові умови, проводити її рідною мовою [13, с.250].

У роки громадянської війни дієвим засобом ідейного впливу більшовиків на широкі маси трудящих, які знаходились на різних рівнях соціально-економічного розвитку, не володіли чи слабо володіли російською мовою, стали національні секції і комісії. У червні 1920 р. утворилась єврейська та латиська комсомольська секції в Україні. Велику роль в інтернаціональному вихованні єврейської молоді, залученні юнаків та дівчат на бік Радянської влади відіграла діяльність Центрального бюро євсекцій при ЦК РКП(б) і Центральне бюро євсекцій при ЦК РКСМ. В Україні в 1919–1920 рр. активно працювали Главбюро євсекцій, а потім єврейський відділ при ЦК КП(б)У [14, с.171]. Національні комсомольські секції турбувались про поповнення рядів комсомолу кращими представниками національних меншин, займалися пропагандою, агітацією, просвітою молоді різних націй і народностей, залученням її на бік Радянської влади, ізоляцією дрібнобуржуазних і націоналістичних елементів.

Діяльність більшовиків, комсомольських організацій, євсекцій з ідейно-політичного, інтернаціонального виховання єврейської молоді приносила свої результати. Єврейська молодь залишала сіоністські організації. У 1919 р. припинили свою діяльність Всеукраїнська спілка сіоністської молоді «Гатіо», організація єврейської молоді України, група «Алгомишмар», палестинський клуб молоді «Гадор Гаціор» [15, с.84]. У другій половині 1920 р. оголосив про входження до комсомолу Югенд Комфарбанд. У вересні 1920 р. заявив про визнання програми комсомолу Югенд Бунд [16, с.1].

У серпні 1921 р. була проведена I Всеросійська конференція євсекцій РКСМ, яка прийняла резолюцію «Про націоналістичні союзи» [17, с.1]. Конференція поставила завдання посилення політичного та інтернаціонального виховання єврейської трудової молоді, необхідності боротьби проти проявів сепаратизму та шовінізму в юнацькому русі. Євсекція при ЦК КСМУ, виконуючи рішення конференції, розробила ряд заходів з пропаганди комуністичного вчення серед єврейських юнаків та дівчат. Комсомольські організації значно посилили боротьбу з євкомолом і Югенд Поалей-Цион. Почали організовувати агітсуди, агітгрупи для проведення роз'яснювальної роботи серед єврейської молоді [18, с.87].

В Україні розповсюджувались газети на мовах національних меншин. На V Всесоюзній нараді євсекцій ЦК РКП(б) (травень 1924 р.) відзначались успіхи у видавничій роботі: було створено центральний масовий журнал робітничої молоді «Юнгвалд» («Молодняк»), масову газету «Юнгер

Арбете» («Молодий робітник») [19, арк.114]. Всього у 1924 р. тираж молодіжної преси на національних мовах в Україні досяг 94,2 тис. екземплярів.

У грудні 1925 р. ЦК РЛКСМ видав циркулярний лист «Про масову роботу серед молоді національних меншин». У ньому зазначалось, що центром політико-просвітньої роботи повинна стати хата-читальня або червоні кутки. При хатах-читальнях рекомендувалось організовувати різні гуртки молоді: хорові, військово-спортивні, драматичні, проводити читання газет та журналів. При проведенні розважальних заходів необхідно враховувати національні свята і традиції. КСМ повинен ширше запроваджувати нові сільськогосподарські свята: день врожаю, день лісу, проводити змагання на кращого косаря, кращого лісоруба [20, с.106-107].

До середини 20-х років були створені ідейно-політичні та організаційні передумови для наступу на позиції непролетарських партій та їх юнацьких союзів. У 1923 р. завершився процес розпаду і розпуску в Україні дрібнобуржуазних партій ЄСДРП, ЄКП. Подібна доля чекала і їх молодіжні організації. У 1923 р. робітнича молодь, а з середини 1924 р. молодь села все частіше стала виходити з націоналістичних союзів чи створювати в їх складі ліві групи і течії. Євкомол все більше перетворювався в чисто культурницьку організацію, його діяльність все частіше викликала невдоволення робітничої частини молодіжних союзів. Через це почався вихід юнаків та дівчат із ЄКСМ. Організаційні питання, масові розколи ставали все більш розповсюдженим явищем [21, с.76]. На початку 1922 р. в Полтавський губком КСМУ надійшла заява від Пирятинської організації Євкомола. Група в складі 18 чоловік заявила про свій вихід із ЄКСМ й висловила прохання прийняти її до лав комсомолу.

5 квітня 1922 р. ЦК КСМУ видав циркуляр «Про розпад Євкомола». ЦК КСМУ пропонував усім губкомам і повіткам КСМ використовувати заяву Пирятинської організації для боротьби із ще діючими ЄКСМ.

III-а Всеросійська конференція Євкомола (січень 1923 р.) прийняла рішення про ліквідацію ЄКСМ на місцях і про вступ його членів до комсомолу [22, с.6] протягом 1923 р. розпались останні євкомолівські організації.

З моменту переходу країни від війни до миру особливого значення набувала військово-спортивна робота. На початку 20-х років комсомольські організації розпочали рішучу боротьбу зі скаутськими об'єднаннями та націоналістичними спортивними клубами. У лютому 1921 р. вийшов наказ начальника загального військового навчання та допризовної підготовки М. Подвойського «Про ліквідацію скаутських організацій». У вересні 1922 р. Політбюро ЦК КП(б)У визнало необхідним розпочати ліквідацію «Маккабі». У 1922 р. в Харкові та на Донбасі були закриті єврейські спортивні товариства «Молот» [6, арк.14].

На кінець відбудовчого періоду в Україні розпалися або були закриті останні національні спортивні товариства.

Були випадки непродуманих і передчасних рішень про закриття клубів, розпуск організацій. Деякі комсомольські лідери занадто захоплювалися методами тиску, намагались при підтримці ДПУ загнати в підпілля сіоністські молодіжні союзи, зокрема з дрібнобуржуазного табору, до складу яких входило багато трудової молоді.

У 20-ті роки в рядах непролетарських юнацьких союзів почалася глибока внутрішня диференціація. Праві групи у течії наполягали на активній боротьбі проти Радянської влади, намагались втягнути юнацтво в збройні заклоти. Члени лівих груп об'єднувались в нові організації, виявляли готовність йти на співробітництво з комсомолом.

До непролетарських молодіжних об'єднань, які брали участь у збройних виступах, вели антирадянську пропаганду, влаштовували провокації, органи Радянської влади використовували адміністративно-примусові заходи: розпуск організацій, арешт керівників, закриття газет та журналів, ліквідація антирадянської літератури. До антирадянськи налаштованих лідерів використовувалась така форма боротьби, як адміністративна висилка. У 1923 р. за межі України була вислана права верхівка «Маккабі». На кінець 1925 – початок 1926 рр. з території України було вислано близько 200 активістів сіоністських молодіжних організацій правого ухилу (Геховер, Цейре-Цион, сіоністів-соціалістів, Гехолуц) [15, с.178].

Але процес розпуску єврейських сіоністських організацій затягнувся. Югенд сіоністсько-соціалістичної партії був розпущений 1926 року, Гехолуц-Гациор – 1928, правий підпільний центр Цейре-Цион радянські органи ліквідували лише 1934 р. [15, с.184-185].

Зростання міжнародного авторитету СРСР, історичні досягнення Радянської влади в господарчій, культурній галузях, у вирішенні національного питання, покращення матеріального становища трудящих стали головними причинами виходу юнаків і дівчат з непролетарських юнацьких союзів і подальшого їх розпаду. Дієвим методом нейтралізації непролетарських молодіжних організацій стало своєчасне вирішення наболілих матеріальних проблем молоді національних меншинств.

Можна, звичайно, говорити про встановлення диктатури Комуністичної партії, її монополії на владу, визнання більшовиками комсомолу як єдиної молодіжної організації в країні, використання методів тиску, адміністративно-репресивних заходів проти окремих партійних лідерів і союзів молоді. Але все це не було головною причиною розпаду непролетарських партій та їх молодіжних організацій: вони не зуміли розробити наукову теорію, втілити в життя програму, яка б відповідала інтересам трудящих, трудової молоді.

Політичне банкрутство й організаційний розпад непролетарських партій та їх молодіжних організацій стали політичним відображенням повороту дрібнобуржуазних трудящих мас міста й села в бік Радянської влади й підтримки ідей соціалізму.

### Джерела та література

1. Российский государственный архив социально-политической истории (г. Москва) (далі – РГАСПИ). – Ф. 17. – Спр. 375.
2. Еголина В. Н. Из истории борьбы РКП(б) и РКСМ за молодежь против влияния националистических партий и их юношеских организаций // Вопросы коммунистического воспитания молодежи. – М., 1978. – Вып. 2; Ветрова А. С. Борьба партии против бендеровского национализма и сепаратизма в молодежном движении (1918–1920 гг.) // Проблемы истории КПСС. – М., 1977; Лейкин А. Я. Исторический опыт борьбы КПСС с буржуазными и мелкобуржуазными партиями и союзами за молодежь (1917 – 1925 гг.): Дисс... докт. ист. наук. – Л., 1981.
3. РГАСПИ. – Ф. 17. – Оп. 60. – Спр. 374.
4. РГАСПИ. – Ф. 17. – Оп. 65. – Спр. 413.
5. ЕКСМ. Протоколы и решения I Всероссийской конференции (1–4 сентября 1920г.) и Фербандстрата (24 – 28 января 1921 г.). – М., 1921.
6. Державний архів Дніпропетровської області. – Ф. 5. – Оп. 1. – Спр. 33.
7. Державний архів Запорізької області. – Ф. 16. – Оп. 1. – Спр. 60.
8. РГАСПИ. – Ф. 17. – Оп. 60. – Спр. 974.
9. ЛКСМ Украины в решениях съездов и конференций (1919 – 1966гг.). – К., 1969.
10. Юный коммунист. – 1923. – №6.
11. Коммунистическая партия Украины в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. Т.1. (1918 - 1941). – К., 1976.
12. Всесоюзная перепись населения 1926. – Т. XXXIV. – М., 1930.
13. Третий Всероссийский съезд РКСМ: Стен. отчет. – М., 1926.
14. Центральный державний архів громадських об'єднань України (м. Київ). – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 338.
15. Лейкин А. Я., Динес В. А. За интернациональное единство молодежи. Из истории борьбы КПСС с буржуазными и молодежными националистическими партиями за молодежь 1917 – 1925 гг. – Саратов, 1988.
16. Жизнь национальностей. – 1920. – 17 ноября.
17. Жизнь национальностей. – 1921. – 13 августа.
18. Отчет ЦК РКСМ 4-му Всерос. Съезду. – М., 1921.
19. Державний архів Запорізької області. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 95.
20. Мушперт Я., Файнберг Е. Комсомол и молодежь национальных меньшин. – М., Л., 1926.
21. Голубицкий Ш. Евкомол // Юношеское движение. – 1924. – № 2.
22. Комсомольская неделя. – 1923. – № 1.

### Summary

A new economic policy led to the revival of capitalist groups and to the strengthening of the petty bourgeoisie. This fact intensified the struggle between political parties for the young people. The Jewish national parties of Ukraine tried to bring under their control the movement of the youth by creating and renewing the youth unions and criticizing the environmental policy. The poor welfare standards of the youth and difficulties of the Komsomol development were also used. KP(b)U and KSMY led a severe struggle for working young people and tried to bring peasants and students to the side of the Soviet Union powers. As a result of this struggle the national parties and their youth unions had disappeared from the political scene of Ukraine by the middle of 1920-s.

А. В. Шубин

## МАХНО И БОЛЬШЕВИКИ: ОБСТОЯТЕЛЬСТВА РАСКОЛА

История Махновского движения продолжает привлекать внимание не только историков, но и литераторов, кинематографистов, не говоря уже о широком круге читателей и телезрителей. Увы, после 90-х гг., когда было сделано много для выяснения реальной картины событий того времени, началась новая эпоха мифологизации и самого движения, и фигуры его лидера. Вот, например, авторы нашумевшего телесериала о Махно, похоже, вообще мало интересовались последовательностью событий. У них Махно коварно убивает атамана Григорьева в Гуляй-поле, чтобы заслужить у Троцкого звание командарма (в этой версии верно лишь, что махновцы убили Григорьева, но случилось это совершенно в другом месте, в другое время, по другим причинам и при других обстоятельствах). Авторы литературных псевдобιοграфий Махно «реконструируют» события, руководствуясь собственным жизненным опытом, далеким от бурной эпохи Гражданской войны. И даже от солидных